

PRESTAJANJE

5. VII 1985.

Pročitao sam „Kapoa“. Slabija knjiga nego što sam pretpostavljao dok sam je pisao – konstatujem skoro s olakšanjem, jer bi na ovaj način moj bilans pisca manje pretrpeo ako knjigu ne bih zbog nečeg objavio. Moraću je, verovatno, napisati iznova, pre svega zato što sam uneo nesrazmerno duga vraćanja u prošlost iako sam znao da to nije dobro, ali sam se, takođe, plašio svakog zastoja koji bi iziskivalo razmišljanje i kojim bi se poremetio automatizam mog rada. I dobro sam uradio što sebi nisam dozvolio zastoje, omogućivši da građu makar nanižem. Ipak, nagomilavanje flash-backova pokazuje da sam izgubio svoju glavnu spisateljsku sposobnost: osećaj za arhitekturu teksta.

6. VII 1985.

Odrekaajući se pušenja, nisam se samo osvetio sebi zbog razočarenja u „Kapoa“, nego sam i omogućio da mi se sud o sebi radikalizuje. Sada sam i čovek koji ništa ne voli, pored toga što sam onaj koji nikoga ne voli. Po onoj ranijoj činjenici bio sam beskoristan, po sadašnjoj i besmislen. Međutim, ja ipak još volim nešto: čitanje, a valjda i pisanje. Tako da moje eventualno pomilovanje, makar i privremeno, zavisi od toga hoću li pisati. Hvala bogu što sam, dok sam mogao, pisao.

7. VII 1985.

Pospanost letnjeg dopodneva. Porodice se spremaju na letovanje, pa se uzajamno posećuju i saopštavaju jedne drugima sve

što imaju o pripremama, o očekivanjima. Čerka susedke Bojke, koja je došla s detetom, na telefonu podrobno opisuje svojoj baki kakav ručak sprema za muža: koje varivo, koju salatu. I ja sam imao razgovor sa mojom Mamom: saopštila mi je kako je noćas mislila da će umreti, toliko ju je stezalo srce sve dok nije uzela nitroglicerina, pa je mislila i mene da pozove telefonom, jer joj je bilo strašno da leži sama, bez ikog svog u blizini, bez lekara koji bi joj pomogao. Otvraćam da ćemo morati nešto da promenimo zbog ovakve njene zdravstvene situacije, da će po svoj prilici morati da napusti dom i da se preseli kod mene, pa bilo nam kako bilo. Čime je unekoliko umirim – o tome ćemo drugi put, kaže – a razume se da i ne pomišljam da predloženo ostvarim ili makar razmotrim u sebi. Svi ti razgovori prolaze kroz mene ne dotičući me. Jedino me dirne poneko zbivanje, poneka rečenica u prepisci Illyésa Gyule i Babitsa Mihályja – da li zato što se radi o mrtvim ljudima, pa me ne mogu opteretiti odgovornošću, ili što su umetnici, ili što su Mađari, čija mi je turobnost bliska. Ja sam, u stvari, bolesnik, hroničan melanholik, i to što me od ljudi odvaja jeste moja bolest i njihova nebolest, zdravlje. A izjednačujem se s njima, zaboravljam da su mi tuđi, kad se zagnjurim u neki tekst o njima, čitajući ga ili ga praveći – pa makar o njima kad su zdravi ili o sebi kad sam mrtav, što je isto.

13. VII 1985.

Propušio sam, jer sam i ne pušeći mislio s nesmanjenom željom ako ne baš na cigaretu, a ono na nešto što mi je odnedavno uskraćeno. Međutim, pokušaću da smanjim dnevnu dozu na pet.

17. VII 1985.

Mama ima otežano disanje i predlaže mi da ode u Plućnu bolnicu u Kamenici (gde je bila preklane). Izlazeći od nje, srećem na ulici šefa odeljenja u bolnici na kom je ležala, doktora Piliša. Kažem mu kako je s Mamom i on pristaje da se zauzme da ona

gore bude pregledana. Danas kod domskog lekara dobijam uput za bolnicu i zahtev za dolazak kola hitne pomoći, pa ćemo sutra zajedno na taj pregled. On verovatno neće ništa koristiti (tako bar kaže domski lekar), ali ja evo činim iz dana u dan sve što bi činio i sin koga ispunjava ljubav i želja da se stara. To je kao neki moj krst, a ujedno i poruga: da već trideset godina, od očeve smrti, imam na brizi ženu od koje sam uvek, počev od detinjstva, nastojao da se odvojim, da od nje pobegnem.

20. VII 1985.

Juče sam Mamu vodio iz doma u Plućnu bolnicu. Po nju su došla kola hitne pomoći, i kad smo se u njih ukricali, na jednom sedištu je već sedela putnica srednjih godina sa naočarima u crnom okviru. Upitao sam je, vozi li se i ona u Kamenicu, i klimnula je glavom, ali ništa nije rekla. Primetio sam da se jedva uzdržava od plača i bilo mi je jasno da ne ide na običan pregled. Na prijemnom odeljenju pozvali su je sa klupe pre Mame; kada je ušla u ordinaciju, zapazio sam da nešto saopštava mladom lekaru, koji je potom vodi u udaljeni ugao sobe. Zatim je on izašao i pozvao bolničarku sa kolicima za nepokretne bolesnike. Pri otvaranju vrata video sam dopola bolesnicu s naočarima – ležala je, bilo joj je sigurno pozlilo. Najzad se pojavila sedeći u kolicima, ukočeno zagledana pred sebe, i dok ju je bolničarka gurala ka mestu koje joj je bilo određeno, delovala je isto kao životinja određena za klanje ili kao osuđenik na smrt dok ga vode prema giljotini ili električnoj stolici.

21. VII 1985.

Trebalo je da prođe 30 godina od kako je objavljen (1955), pa da pročitam Šinkov „Roman jednog romana“. Tada, kada je bio na ustima svih, nisam bio dovoljno informisan da je to jedna od knjiga koje raskrinkavaju sovjetski socijalizam, kakve sam inače rado čitao; shvatio sam suviše doslovno da se radi o opisu peripe-

tija oko štampanja neke knjige, a možda me je čak, odbijalo što je autor suviše blizu, tu u Jugoslaviji, pa ne pruža nadu u neki značajniji doživljaj. No, nije li me od Šinka odbijala ponajviše činjenica što je Jevrejin, budući da ni docnije, kada je dospao u Novi Sad i ostao da ovde živi, ne samo što nisam pročitao nijednu njegovu knjigu već se nisam ni potrudio da ga upoznam – možda, velim, odbijen baš njegovim jevrejstvom, opasnošću da me ono prilepi uz sebe i prilepi na mene svoju etiketu. Mora postojati neko slično objašnjenje za paradoks da sam propustio da iskoristim blizinu najznačajnijeg – po mojim merilima – pisca koji mi je ikad došao na domak, jedinog meni pristupačnog srednjoevropskog pisca, jedinog pisca sa francuskim vezama najzad, što tada da kao nisam ni znao, nego sam tek postepeno naslućivao, a sad posle čitanja „Romana jednog romana“ i pozitivno proverio. Najveći propust moga privatnog literarnog života, sigurno. Karakterističan za moju monomansku zatvorenost: budući da od Šinka nisam mogao očekivati nikakve koristi (bio je mađarski pisac, kretao se u domenu toga jezika), nisam uzimao na znanje ni da postoji. A on, slično monomanski sebičan (što se očituje u romanu, u slepom nasrtanju na one koji bi ga mogli izdati) nije se takođe potrudio da upozna mlađeg pisca od koga takođe nije očekivao koristi, mada je bio urednik, pošto je Šinkove tekstove i knjige u srpskohrvatskom prevodu obilato štampao Zagreb. Naši putevi su ostali odvojeni, sem usled te obostrane monomanije, još i zbog sublimacije jevrejskog kompleksa: on je potražio izlaz u proleterskoj borbi koja uključuje nadnacionalnost (jedno vreme i u hrišćanskom misticizmu?), a ja u literarizovanju tog kompleksa, koje me je, umesto da me udalji, uvelo do grla u jevrejstvo. Bio sam manje Jevrejin nego on po tome što se nisam priklonio Sovjetskom Savezu samo zato što je jedini bastion protiv hitlerizma (doduše, nisam ga takvog ni shvatio, zaostao politički kakav sam bio, a docnije je on to – kao jedini i prestao da bude), a u isto vreme bio sam više Jevrejin nego on po izboru svojih tema.

25. VII 1985.

Krenuo sam da se kupam tek pre pet dana, zbog kiša i straha da je Dunav hladan. Sada već opada, voda mu je kako treba, ali izostaje ono rajsko osećanje koje sam uvek imao pri dodiru s njom.

27. VII 1985, 4^h ujutru

Na Vencu, u Plućnoj bolnici gde sam je smestio da bi joj se popravilo disanje (u nekoj vrsti staromodne filijale kameničke bolnice, u istoj zgradi gde sam ja kao dete ležao dok je bila dečje odmaralište) Mama povraća, ima temperaturu. Od laksativa, koji su joj dali i koji je delovao naglo, isprljala je sav veš, pa sam joj ga prao, sinoć kad sam je posetio. Bulazni, ne zna gde je, brka dane, ali mene opominje da krenem kući, da ne zakasnim, da se ne prehladim. Tek ovaj potpuni njen pad, ova degradacija na osnovne funkcije i osnovnu misao, učinili su mi je bliskom i predmetom iskrene brige, čak ljubavi. Jer se svela na životinjicu.

2. VIII 1985.

Teturam se između nezadovoljene želje za pušenjem i nemoći da smislim drukčije rešenje za svršetak „Kapoa“ od onog koje sam izveo. Pri tom na današnji dan izlazi moja „Upotreba čoveka“ na francuskom, zovu me u Veneciju na prikazivanje Draškovićeovog filma „Život je lep“ po mom „Nevremenu“ u knjizi „Nasilje“, a Mami je bolje, pa mogu da putujem na more. Ali na mozak mi se spušta koprena nemoći.

*

Novine tvrde da je Mengele mrtav, da se udavio prilikom kupanja u reci još pre šest godina. To sadrži izjava njegovog sina, koji ga je posećivao u Južnoj Americi, gde je živeo pod tuđim imenom. Uz tekst izjave i komentar, novine donose i fotografije obojice. Dr Mengele je tu lep stariji gospodin, obla dobroćudna

lica, s potkresanim brčićima i očuvanom prosedom kosom. Sin navodi i kako je oca jednom pitao je li istina da je u Aušvicu vršio eksperimente nad živim zatvorenicima, i otac mu je to navodno potvrdio, ali dodavši da se ne kaje, jer su to bili „bezzredni ljudi“.

3. VIII 1985.

Pravi razlog mog jučerašnjeg neraspoloženje bio je taj što sam pogledao – da se podsetim – šta je i koliko o meni napisao Jovan Deretić u svojoj Istoriji srpske književnosti. Stavio me je na marginu, zajedno s onima koji bivaju samo nabrojani, Milan-kovim, Ugrinovicim, Trifkovićem, Oljačom, dok su Ćosiću, Isakoviću, pa i Konstantinoviću i Bori Ćosiću dati i veći prostor i šira analiza. No, zar nisam uvek osećao da u ovoj književnosti mogu biti samo marginalna pojava, budući da sam i u životu naroda po strani? Ispunjavam onu sudbinu tuđinca koju sam započeo pre trideset godina nudeći, preko Gluščevića u Parizu, moj početnički roman „Široka vrata“ zapadnom svetu.

5. VIII 1985.

Umro je Jozsef Varga, koji je „Knjigu o Blamu“ progurao u peštanskoj „Europi“. (Stigao je na sastanak s direktorom te izdavačke kuće, u svojstvu kulturnog atašea, pet minuta pre Rankova i mene, uspeo da mu za to kratko vreme predoči dobitak koji će postići ukoliko me izda, i čim smo se pozdravili, bilo mi je saopšteno da ću postati autor kuće.) Umro je od raka na ždrelu, koji je bio kasno dijagnosticiran. Operisali su ga i zračili, dobio je bolove pa su ga ponovo operisali. Posle toga je kopneo. Prestao je da izlazi, oslepeo je. Nije više mogao da jede, žena mu je žvakala zalogaje, a on ih je s mukom protiskivao kroz jednjak. Lekari su predložili operaciju kojom bi mu se otvorio prolaz u stomak spolja, i on je pristao. Kad su ga u bolnici pregledali, rekli su njegovoj ženi da bi na operacionom stolu umro, pa je morao biti vraćen kući. Cele dve noći čekali su da umre, a umro je tek na kraju dru-